

ВІТЧИЗНЯНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЯК ФАКТОР ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇНИ

Бухтеев М.І. (м. Донецьк)

Анотація

У статті розглядається досвід радянського соціального управління; наголошується, що система управління була частиною влади і перетворилася на утворення, що живе за рахунок суспільства, яке воно по ідеї повинне обслуговувати; в період нового будівництва положення справ в соціальному управлінні не покращало, а навпаки, погіршало; український соціальний гібрид з советизму, капіталізму і націоналізму своїми негативними властивостями перебиває види на позитивні перспективи європейської інтеграції країни.

Ключові слова

СОЦІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ, МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ, СОЦІАЛЬНИЙ ПЕРЕЛОМ, СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА, ПОСТСОВЕТИЗМ. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР, СИСТЕМНА КРИЗА, ОРГАНІЗАЦІЯ, САМООРГАНІЗАЦІЯ, САМОВРЯДУВАННЯ, СОЦІАЛЬНІ ЗАКОНИ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Вступ

Управління як соціальне явище в силу його перманентної актуальності й потенційності розглядається в різноманітних вимірах.

Мета статті

Розглянути модель вітчизняного соціального управління, що склалася, в його реальності, цілісності, комплексності, еволюційному розвитку в контексті європейської інтеграції.

Обговорення проблеми

Сучасні проблеми європейської інтеграції ставлять перед вітчизняним управлінням історичні задачі органічного входження в Європейський союз як суверенна і незалежна країна. В зв'язку з цим соціальне управління виступає визначальним як внутрішнім, так і зовнішнім фактором названих процесів.

Управління як соціальне явище через його перманентну актуальність і потенційність розглядається в різних вимірюваннях. З їх множини можна виділити галузеві дослідження [1]. Перші з них - з різною часткою глибини і обґрунтованості відтіняють локальні акценти управлінської діяльності. Головним чином, на мікрорівні, в рамках економіки і політики. Рідше вивчаються структури і форми соціального управління, визначаються його предмет, об'єкт і агенти, тенденції в розвитку відносин управління. Такі, наприклад, як: а) соціалізація управління; б) формування цілісного системно-управлінського мислення; у) структурно-функціональний підхід при формуванні моделі управління [2]. У других видах робіт в центр уваги ставиться

людина. Вона розглядається як основа організації, її головна цінність і джерело її благополуччя [3, 5,12].

Серед праць по управлінню осібно стоять роботи Г.В. Щокіна. Автор одним з перших зробив спробу здійснити панорамний підхід до питань управління. Спираючись на соціологічну класику, привертаючи і сучасний матеріал, Г.В. Щокін збудував можливі, на його думку, управлінські схеми різних рівнів. Проте не тільки його, але і інші схеми управління не «наздоганяють» соціальної реальності, оскільки їх алгоритми відстають від її ритмів і аритмії [4, 63]. При цьому види управління розташовуються в умоглядні ряди, які видаються за якісь об'єктивні закони еволюції управління, тобто ці ряди онтологізуються. Характерним прикладом із цього приводу може служити сучасна класифікація управління і його фактори [5, 66,5].

У сукупності серед дослідницьких проблем домінують два моменти - внутрішні і зовнішні. Внутрішній - це управління усередині тієї або іншої сфери. Зовнішній - управління тією або іншою сферою суспільства. І всі вони, як правило, мають всього одне вимірювання, а управлінська діяльність йде одночасно в багатьох вимірюваннях.

У першому випадку проблеми не тільки ставляться, але і вивчаються (зрозуміло, з різною часткою тьмушності). У другому випадку найчастіше має місце розстановка проблем, ніж їх дозвіл.

У всіх варіантах поняття «управління» носить множинний характер. На сьогоднішній день воно трактується і як наука, і як мистецтво, і як функція, і як процес і як апарат. Така строкатість не прояснює змісту і смислу об'єкту, і предмету дослідження, його логічну основу.

Найменше « повезло » управлінню суспільством як цілим [6, 11]. У Конституції України немає згадки про державне управління. Поки що і Конституція, і інші діючі закони України не запропонували синоніма поняттю державного управління. У них практично не мовиться про механізм взаємодії органів влади.

У той же самий час оформилася і функціонує теоретична галузь державного управління, що представляється сукупністю кандидатських і докторських дисертацій, що зростають [7]. Разом з тим адекватного теоретичного віддзеркалення практики соціального управління не досягнуто, що породжує проблему їх розуміння і застосування.

Нескладність такого положення криється у відході від методологічного принципу: якщо ми не знаємо (а ми не знаємо), що з'явилося, то безглуздо з'ясовувати, як воно з'явилося і функціонує, а без нього наукове дослідження неможливе.

Повернення до вказаного принципу суть методологічна, теоретична і методична задача. Суспільство як єдине ціле є життєва умова існування не тільки для самого себе, але і для кожного без

виключення колективу, окремого індивіда, всієї маси людей і їх об'єднань.

Без цілого (суспільства) не може існувати одиничне. Останнє є необхідна умова існування цілого, але недостатнє. Тільки ціле є і необхідна і достатня умова існування одиничного. Необхідне в тому значенні, що не будь якогось одного з одиничних чинників, не було б і цілого. Достатній в тому значенні, що наявність всіх чинників суспільства припускає його цілісну єдність. Очевидно, що і у вивченні соціального явища первинною виступає його цілісність, а для неї доречний комплексний дослідницький підхід до соціальних об'єктів.

В зв'язку з цим, наша мета - розгляд моделі вітчизняного соціального управління, що склалася, в його реальності, цілісності, комплексності, еволюційному розвитку в контексті європейської інтеграції. З нею пов'язані і задачі статті: визначити нинішній стан українського соціального управління і його перспективи як фактора європейського вибору. Такий хід до названих проблем, на наш погляд, надає шанс врахувати баланс знання і розуміння того, що відбувається в соціальному управлінні. Це тим більше важливо з урахуванням незавершеності теорії управління.

З 1985 р. в Україні почався і продовжується соціальний перелом. Він включає наступні компоненти: 1) політичний переворот; 2) сукупність соціальних реформ; 3) конкретизація, деталізація і законодавче закріплення реформ. В результаті їх реалізації в країні був зруйнований радянський соціальний устрій. Із зруйнованого змонтована порядкова, волонтаристська, гомогенна, централізована, командна, пряма, багатоступінчата система управління.

По своїй структурі вона є двома вкладеними один в одного пірамідами. Перша - внутрішня - складається з ієрархії територіальних адміністрацій з Президентом на чолі. У ній концентрується реальна влада, як в центрі, так і на місцях. Інша - зовнішня - радянська піраміда. Вона складається з ієрархії Рад всіх рівнів із спікером Верховної Ради на чолі. Вона додає сучасній владі демократичний лиск і публічний шарм.

Принципи функціонування цієї структури такі. Максимальний контроль над всіма аспектами життя суспільства і окремих громадян. По можливості не допускають те, що не може контролюватися. Якщо цього неможливо уникнути, то допускають це в тій мірі, в якій воно не загрожує загальній установці на максимальний контроль. По можливості обмежують число керованих об'єктів. Зводять до мінімуму число «крапок» і акцій управління. Прагнуть не допускати непередбаченого, конфліктів між частинами цілого. Якщо вони виникають, то віддають перевагу інтересам керованості.

Управління на таких принципах дає збої і буксує. Причина криється у відсутності двох вирішальних правил управління. Перший - вибір невеликого числа точок управління, які дійсно контролюються і Вітчизняна модель управління як фактор європейської інтеграції країни

володіння якими дозволяє контролювати найістотніші сторони життя. Другий - вибір невеликого числа випадків, коли втручання управляючого органу необхідне. Визначення точок управління і час втручання в хід процесу залежить від природи, інтересів і цілей вітчизняних керівників, від їх взаємостосунків з керованими і інших соціальних факторів.

Зокрема, від природи соціальної організації українського суспільства і її біфуркаційних змін. Тобто, сьогоднішня Україна знаходиться в тій хисткій крапці, коли по багатьох напрямках можливі різні варіанти подальшого розвитку суспільства. При цьому перспективи нестійкості достатньо великі. Траєкторія ж розвитку значною мірою визначається схвалюваними сьогодні рішеннями.

На цій стадії управління вітчизняна влада коливається між двома крайнощами - між волюнтаризмом і пристосовництвом. У першому випадку влада прагне примусити підвладних громадян жити так, як хочеться самій владі. Тим самим вона лімітує розвиток суспільства, стає внутрішньою перешкодою використування закладених в ньому потенцій. Лише зовнішні для влади примусові обставини вимушують її на пристосування до керованого суспільства.

Переважає більшість дій властей скоюється відповідно до інструкцій. Останні спрощують інтелектуальну роботу представників влади і знімають з них персональну відповідальність за наслідки їх дій. Інструкції не є державними законами, але мають силу таких законів для їх виконавців. Система інструкцій доповнюється системою установок [8, 53,54].

Установка є рішення органу влади, що зобов'язує певний круг підлеглих скоювати якісь дії з певною орієнтацією. Установка задає цю орієнтацію, надаючи виконавцям деяку свободу вибору конкретних заходів по її реалізації. Інструкції і установки можуть бути відмінені і замінені іншими порівняно швидко і без особливих проблем.

При ухваленні рішень, що зачіпають інтереси представників різних підрозділів влади, відбувається узгодження цих рішень в середовищі осіб, якимось причетних до справи. Мета узгодження - не знаходження якнайкращого варіанту рішення ділової проблеми, а знаходження якнайкращих взаємостосунків між учасниками ситуації рішення.

Про це наочно свідчить іманентне кадрове перетасування в центральних і місцевих органах влади, а також неготовність політичних угруповань домовлятися ради інтересів країни, її виживання. Іншими словами, коли подули вітри змін, різноколірні політики замість будівництва млинів, будують забори.

У загальній організації власті і управління суспільством відсутня особиста зацікавленість в кращому рішенні проблем і присутнє особисте прагнення уникнути ризику і відповідальності. Доказом тому служать численні відмови діючих політиків від керівних постів на

користь свого перебування у рядах депутатів Верховної Ради республіки. Належні ж, тобто стосовно вітчизняних умов, теорії і технології соціального управління поки що не створені. Відсутні і чітко позначені цілі і засоби соціальних перетворень. Управління в значній мірі слідує «навздогін» за подіями. «Ручний» режим управління стає головним регулятором соціального буття людей.

Структура українського управління стала частиною влади і перетворюється на щось що саме є достатній. Сама система влади перетворилася на утворення, що живе за рахунок суспільства, яке воно по ідеї повинне обслуговувати. Проте відношення обертається: тут вже не стільки влада служить суспільству, скільки саме суспільство служить владі.

Суспільство стало ареною і матеріалом діяльності влади, сферою додатку її сил, засобом задоволення її амбіцій і потреб. Влада тут стала монопольним суб'єктом подій. Її життя зі всіма його офіційними спектаклями нав'язується суспільству як життєвий загальний спектакль. Унаслідок загальних умов виникаючого соціального ладу законодавчий аспект діяльності влади виявляється украй спрощеним.

Головним в ньому стають не політичні і правові проблеми, як це має місце в західній державності, а господарсько-побутові. Центр тяжкості роботи влади змістився у виконавчий аспект. Наочним прикладом тому може служити процес і наслідки реприватизації, тліючі конфлікти усередині владних угруповань, бум виборчих кампаній.

Системна криза все глибше вражає всі тканини і органи суспільства. У його умовах ніяких реформ проводити не можна, оскільки для суспільства такий підхід чреватий небезпекою саме розпаду. Проте власті поступають з точністю до навпаки. Спостерігається рясний снігопад реформ. Вони стали постійним компонентом соціальної кризи країни, свого роду соціальними квантами українського устрою життя, а українська сучасна історія перетворилася на багатовимірний хаос таких квантів.

За роки незалежності змінилося 14 урядів (на черзі вже 15-е). Кожне з них заперечувало попередній уряд, мало свою, відмінну від інших програму розвитку країни. І жодна з них не була завершена. При цьому влада діє шляхом проб і помилок, не має продуманої загальної концепції, стратегії і тактики побудови нового суспільства і держави [9, 232, 15].

Логічним наслідком такого стану стає реальна некерованість суспільством. Починаючи з деякого моменту, будь-які рішення керівництва з приводу деякої проблеми мають один і той же результат. Наприклад, рішення скоротити штати з таким же успіхом веде до їх збільшення, як і рішення їх збільшити.

Таким чином, можна констатувати, що, поруивши радянську систему управління, українські володарі знайшли нездатність до організації, самоорганізації і самоврядування. Що називається, на швидку руку - на довгу муку. Тому не дивно, що в масовій свідомості спостерігається падіння довіри до керівництва українського суспільства.

Які ж причини і характер цих і багатьох інших неробочих ситуацій і слідств? Вони обумовлені комплексом факторів як зовнішніх, так і внутрішніх. Зовнішні фактори - розвал Радянського Союзу, де Радянська Україна була однією з найрозвиненіших республік, а нині не може досягти її колишнього соціального рівня і різна зовнішня стимуляція. Внутрішні фактори обумовлені типом соціальної системи, в якій вони скоюються по законах соціальної комбінаторики.

Сконструйована властями нова пострадянська соціальна організація українського суспільства є гібридом: регенерації зруйнованого советизму, імітації західнізму, реанімації націоналізму і дореволюційного феодалізму - релігії. Його риси: копіювання радянської і насадження західної соціальної організації, аморфна структура влади, заповнена дилетантами, маніпуляції з системою власті і управління, руйнування колишніх структур професійної системи управління і виникнення на їх місці структур дилетантів, криза ідеології, імітаційність, ідеалізація минулого як засіб проти советизму, як заперечення того еволюційного прогресу, який мав місце за радянських часів.

Елементи радянського устрою успадковуються завдяки закону соціально-історичної спадкоємності. Згідно ньому, збереження людського матеріалу і основних геополітичних і біологічних умов існування обумовлює схожість нової соціальної системи із зруйнованою старою. Президент і його апарат сьогодні фактично імітують партійну владу - і по функціях, і по прагненню контролювати всі аспекти життя суспільства, як це здійснювалося Центральним Комітетом Компартії України. Причому тоді партійних урядовців було менше, ніж нині в його аналогу - Секретаріаті Президента. Советизм виявляється і в ментальності багатьох українських громадян, що відчують себе службовцями держави.

Що стосується західнізму, то це - приватизація, введення приватної власності, нарощування багатих при загальному зубожінні населення, а в системі влади - багатопартійна система, що імітує західноєвропейський парламент.

Нарешті, третій компонент - реанімація націоналізму і дореволюційного феодалізму. Православ'я претендує на статус фактично державній ідеології. Церква не просто існує паралельно з державою, а все активніше втручається в життя суспільства. Проте в ХХІ столітті з націоналізмом і феодальною ідеологією далеко не виїдеши. Ідеології ж, відповідній епосі, немає ні у однієї партії.

Постсоветизм є гібрид як в цілому, тобто з погляду комбінації інгредієнтів, так і в кожному з інгредієнтів окремо. Причому, межі еволюції українського постсоветизму тяжіють до советизму. Часто не володарі володіють подіями, а події володіють ними. Власті смутно представляють минулий, новий поточний час, та і саме суспільство, господарями якого вони є.

Творці нового українського ладу ігнорують закон відповідності соціальної організації людському матеріалу країни, її історичній спадщині, її природним і геополітичним умовам. Вони насильницький нав'язують країні чужу їй соціальну організацію.

«Нові» володарі не помічають невідповідності управлінського апарату і керованого ним об'єкту. Число керованих об'єктів зменшується, а число керівників збільшується. Тільки за 2005 рік їх число збільшилося на 10 тисяч чоловік. Всього ж в нинішньому управлінні країною зайнято більше 10 відсотків дорослого населення країни. А це ні багато - ні мало близько 4 млн. чоловік. Причому 85 відсотків з них призначаються на свої пости зверху і лише 15 відсотків обираються на свої знизу.

Українські постсоветисти порушують закон одне якості компонентів соціальної організації, намагаючись з'єднати взаємовиключні риси комуністичної влади, капіталістичної економіки і феодалської ідеології. Неминучим розривом цього процесу з'явилася дезінтеграція органічної цілісності країни на безліч розрізнених структур і також взаємне ослаблення позитивних і взаємне посилення негативних якостей, схрещуваних соціальних організацій.

В Україні створена така соціальна організація і такий устрій життя для переважної більшості населення, що діяти насправді в ім'я інтересів країни і на благо суспільства як єдиного цілого неможливо об'єктивно. Таке єдине ціле не існує реально. Воно не виправдане суб'єктивно, а фактичні зусилля в цьому напрямі не зустрічають підтримки з боку тих, від кого залежить реалізація цих зусиль.

Країна переживає повний розрив між поколіннями - політичний, цивільний, ідейний, психологічний, моральний за наявності гострого дефіциту кваліфікованих управлінських кадрів, політиків, національної інтелігенції. В цілому можна констатувати як факт: створювана нова соціальна система виявляється нижчого еволюційного рівня, ніж зруйнована і творчо слабкіше. Як наслідок, республіка втрачає здібність до самостійного і суверенного розвитку в руслі європейської інтеграції.

У умовах, що склалися, важко розраховувати на позитивний еволюційний розвиток. Можлива лише його імітація. Про що і свідчить як існуюча, так і конструйована соціальна реальність. У її явищах оголюється суть кризи, що переживається. Вона полягає в неадекватності рівня знов створеної системи влади і управління новим умовам, тому об'єму і типу задач, з якими все в наростаючому

Вітчизняна модель управління як фактор європейської інтеграції країни

ступені доводиться мати справу країні в полі європейської інтеграції. Неадекватність стала перманентним станом буття, його соціальною нормою. А імітаційна штовханина, що зображає діяльність по організації життя, видається за саме це життя. І якщо при цьому відбувається щось в реальному житті, то це відбувається незалежно від такої штовханини.

Зокрема, архітектори і будівники пострадянської України говорять про посилення держави і вживають заходи, які, по ідеї, повинні служити цьому. А фактично держава залишила без свого контролю саме ті сфери суспільства, які воно зобов'язане контролювати. Держава тут зміцнюється (символічно, театральна), відмираючи субстанціонально. У знехтуваному режимі, пам'ятається, було навпаки: держава відмирала, зміцнюючись субстанціонально. І тоді, і тепер мали місце і зміцнення, і відмирання, тільки в дзеркально переверненому вигляді.

Стрижень справи у тому, що в соціальній еволюції одночасно мають місце дві протилежно направлені гілки - висхідна і низхідна. У них діють одні і ті ж соціальні закони. Але результат їх дії в одній з них є дзеркальним віддзеркаленням результату дії в іншій. Тобто, є схожим і одночасно протилежним, як це має місце у разі віддзеркалення предметів в дзеркалі [10, 32].

Зокрема, при советизме діяли обидві гілки еволюції, але домінувала все-таки висхідна гілка. Отже, в цілому відбувався еволюційний прогрес. Після відміни советизму і зі встановленням постсоветизму висхідна гілка збереглася, але сильно слабшала, і домінувати стала гілка низхідна. І Україна в цілому вступила в стадію еволюційного занепаду. І через закон дзеркальності все стало відбуватися неначебто так само, як при советизме, але одночасно навпаки. На сьогодні українська держава фактично відмовилася від управління суспільством.

Коли прийде (і чи прийде?) розуміння того, що відбувається, сьогоднішнє розпуття відповісти не зможе. Але за наявності наукового аналізу воно може допомогти правильно його зрозуміти, а правильне розуміння управлінських процесів створює теоретичну базу їх правильної діяльності, і навпаки. Такий соціальний закон відповідності.

Найближчі ж перспективи обумовлені наслідками штучно створеної соціальної суміші. В ході гібридизації створена соціальна система, нездатна вирішувати які-небудь великі проблеми. Відсутність в ній генетично креативного потенціалу і динаміки прирікає долю соціального управління на в'янення. Зупинити цей процес - надзадача стратегії європейського вибору України.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ аналіз соціального управління в посткомуністичній Україні.

Джерела

1. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы). - М., 2000; Белый О. Идея суверенитета и стратегии управления. // Политическая мысль - 1997,- № 1; Бурега В.В. Социально - адекватный менеджмент. В поисках новой парадигмы. - К.,2001; Ефименко Т.И. Основные направления реформирования налоговой системы Украины: проблемы теории и практики. // Теория и практика управления. - 2004, - № 9; Капустина Е.В. Теория и практика социального развития: социологические проблемы. // Журнал социологии и социальной антропологии 1998 год, том I, выпуск 1; Кащенко Ю. В. Финансы как объект государственно-правового регулирования. // Теория и практика управления. - 2004,- № 8; Организация управления социалистическим производством. / Под ред. Г.Х. Попова, Ю.И. Краснопопая. – М., 1984, і інш.

2. Копылов В.А. Государственная поддержка развития ТЭК Украины: проблемы и перспективы // Теория и практика управления,- 2004.- № 11; Ковалев О.П. Стратегичне управління кредитними ризиками // Актуальні проблеми економіки -2006.-№ 5(59); Нижник Н.Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе. – К.,1995. Парламентская, президентская и смешанные формы государственного управления. // Теория и практика управления, -2004.- № 10; Почепцов Г.Г. Особенности аналитики для решения стратегических задач. // Теория и практика управления,- 2004- №9. Почепцова Н.Т. Информационная составляющая государственного управления. // Теория и практика управления – 2004. - № 12; Планування соціально-економічного розвитку територіальних громад: теоретичні та практичні аспекти. К., 2006 і ін.

3. Виханский О.С. Стратегическое управление. М., 1998; Морфология человека / Под ред. В.П. Чтецова, Б.А. Никитюка. М., 1990; і інш

4. Щёкин Г.В. Теория социального управления. – К.,1996. Щокін Г. Концепція соціального розвитку: висновки для України. - К., 2002;

5. Щёкин Г. Законы социального развития и управления. // Персонал, 2005,- № 3. Братковский М.Л. Согласие как фактор социального управления. Монография. - Донецк, 2004; і інш .

6. Глазунов Г. Как упорядочить управленческие решения? // Теория и практика управления, - 2004, - № 7.

7. Хайлова Т.В. Формування державного механізму управління економічною безпекою підприємства. Автореф. дис... к.н. з державного управління. - Донецьк, 2004; Шкрабак І.В. Удосконалення державного механізму управління регіональними інвестиційними потоками. Автореф. дис... к.н. з державного управління. - Донецьк, 2003; Шляхетко В.В. Підприємництво в системі факторів підвищення конкурентоспроможності поліграфічних підприємств. Автореф. дис...
Вітчизняна модель управління як фактор європейської інтеграції країни

к.е.н. - Львів, 2005; Чорна О.Є. Управління капіталом підприємства в умовах ринкової трансформації економіки України. Автореф. дис... к.е.н.- Одеса, 2005; Ягунов Д.В. Державне управління пенітенціарною системою України: механізми ресоціалізації засуджених. Автореф. дис... к.н. з державного управління. - Одеса, 2004; і інш.

8. О пенсионном обеспечении / Вестник Верховной Рады Украины. – 2004,- № 7.

9. Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація. / За ред. В. Ісаїва - К. 2004.; Нагорный Б.Г. Социология управления в условиях меняющегося мира / Збірник наукових праць ДонДУУ: «Соціологія управління». Серія «Спеціальні та галузеві соціології» . Т.У1. Вип.. 1(46).- Донецьк: ДонДУУ, 2005. Матвієнко П. Фінансові ресурси вітчизняних інвесторів – на розвиток держави. - // Обрій , № 49(262) 15-21 грудня 2005.

10. Зиновьев А. Новости из Ибанска / Альманах Восток - . № 3(39),- май 2006 г.

Стаття надійшла 11.09.2006 р.